Gönderim Tarihi: 29.11.2016

Kabul Tarihi: 20.01.2017

**KLAUS POCHE’NİN “ATEMNOT” VE REINER KUNZE’NİN
“FRIEDENSKINDER” YAPITLARINDA OTORİTER EĞİTİM
ELEŞTİRİSİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM**
**A Comparative Approach to Criticism of authoritarian Education in Klaus
Poche’s “Atemnot” and Reiner Kunze’s “Friedenskinder”**

Yıldız AYDIN

Yrd. Doç. Dr., Namık Kemal Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü
yaydin@nku.edu.tr

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Doğu Alman Yazını yazarları arasında yer alan Reiner Kunze (1933-...) “Friedenskinder” öyküsünde ve Klaus Poche (1927-2007) “Atemnot” romanında otoriter eğitim sorununa farklı bir biçimde olsa da dikkat çekmişlerdir. İki yazar 1970’li yılların ikinci yarısında yapıtlarını Demokratik Alman Cumhuriyeti’nde yayımlanma sürecinde bir takım engellerle karşılaşmış, bunun sonucunda göç etmek zorunda kalmıştır. Bu karşılaştırmalı çalışmada Klaus Poche ve Reiner Kunze’nin yapıtlarında otoriter eğitim izleğinin nasıl ele alındığını ve otoriter kişiliğe sahip olan kişilerin çocuklar üzerindeki etkisinin nasıl yansıtıldığı incelenecektir. Yaşamöyküsel ve yazıntarihsel kaynaklardan da yararlandığımız bu makalede Wilhelm Reich, Erich Fromm ve Theodor W. Adorno’nun tinçözümse bir yaklaşımla ele aldıkları “otoriter karakter” tanımından ve tespitlerinden yola çıkarak yapıtları çözümlemeyi amaçlıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Otoriter Eğitim, Doğu Alman Yazını, Klaus Poche, Reiner Kunze, Yazıntarihi, Yaşam Öyküsü.

Abstract

Both Reiner Kunze (1933- ...), one of the authors of the East German Literature, attracted attention differently in his narration “Friedenskinder”, and Klaus Poche (1927-2007) in his narration “Atemnot” to the problem of authoritarian education. In the second half of the 1970s both authors encountered a number of obstacles in the process of publishing their Works in the Democratic Republic of Germany. As a result of this they had to migrate. It will be examined in this comparative study how the authoritarian education theme in Works of Klaus Poche and Reiner Kunze is handled and how the influence of authoritarian personalities on children is reflected. It is intended in the study, which we benefit from biographical and literary-historical sources, to analyze Works based on the definition and determinations of "authoritarian character" that Wilhelm Reich, Erich Fromm and Theodor W. Adorno deal with in an analytical approach.

Keywords: Authoritarian education, East German Literature, Klaus Poche, Reiner Kunze, literary history, biography.

1. GİRİŞ

“Otoriter karakter” sözcüğü, psikoloji sözlüğünde “itaat etme veya bir otoriteye ait olma arzusu” (Wirtz, 2013) gösteren kişilik özelliği olarak tanımlanır. İlk defa 1933 yılında Wilhelm Reich tarafından tinçözümsel ve toplumeleştirel bir bakış açısıyla ele alınan bu sözcüğü Reich, baskı altında tutulan otoriter güdülerin düşüncülerle (özellikle Nasyonsosyalizmin) ilintisini ortaya koymaya çalışmıştır (Reich, 2014). Erich Fromm ise bu terimi biraz daha genişleterek “toplumsal kişilik” teriminin yerleşmesini sağlamıştır. Fromm’a göre; otoriter kişiliğe sahip olan birisi, belirli bir otoriteye boyun eğme, yok etme arzusu, öz yüceltme ve baskın olan görüşe taviz vermeden uyma gibi toplumsal davranışları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu tür kişiler bir taraftan otoriteye hayranlık beslerken diğer taraftan ona sahip olmak ve etrafındaki insanların kendilerine boyun eğmesini ister (Fromm, 1990, s. 47). Düşünce biçimi olarak ele alındığında, geleneklere bağlı, batıl inançları ve stereotip yönleri olan, hiçbir biçimde duygusal ve sanatsal yönleri kabul etmeyen, farklılığı, yabancıları ve farklı gelenekleri red eden bir düşünce biçiminden söz etmek mümkündür. Otoriter kişilikler, düşüncülere bağlıdır, onların peşinden giderler ve onlara uyarlar. Otoriter kişiliği çok gelişmiş olan kişiler, Fromm’a göre; “potansiyel faşist” eğilimler gösterirler ve yok edicidirler. Fromm, bu karakter yapısını Reich de olduğu gibi güdülerde değil de, kişilerin özgürlüklerini kullanma yetisine sahip olamayışında ya da olmak istemeyişinde görmektedir. Theodor W. Adorno ise, otoriter kişiliği “manipülatif kişilik” olarak adlandırır ve bu kişiliğe sahip olanları şu sözlerle tanımlar: “Hiç düşünmeden çoğunluğa uyan kimseler, kendilerini birer nesne haline getirmiş olurlar ve yaşamlarını özerk varlıklar olarak sürdüremezler. Ötekilere amorf bir kitle muamelesi yapmaya hazır olmaları da buna uygun düşer.”(Adorno, 2003, s. 236).

Dünya yazınında bir izlek veya örge olarak otoriter kişiliğe sahip olan kişilere veya bir erke karşı çatışmaları dile getiren pek çok yazar vardır; Sophokles’in *Antigone* (MÖ 440), Miguel de Cervantes Saavedra’nın *Don Quijote* (1605), Jean Jacques Rousseau’nun *Emile* (1762), Charles Dickens’in *Oliver Twist* (1837), Franz Kafka’nın *Dava* (1914), Siegfried Lenz’in *Deutschstunde* (1968) gibi yapıtlar bunlar arasında sayılabilir. Bu çatışmalar ebeveyn – çocuk veya eğitimci – öğrenci arasındaki ilişkilerde ortaya çıktığı gibi siyasi erk – birey arasında da kendini göstermektedir.

Doğu Alman yazınında Klaus Poche *Atemnot*¹ (Nefes Darlığı)

¹ Bu yapıttan yapılan bütün alıntılar tarafımdan çevrilmiştir.

(Poche, 1981) ve Reiner Kunze *Friedenskinder*² (Barışın Çocukları) (Kunze, Die Wunderbaren Jahre. Prosa, 1981) yapıtlarında, farklı bir biçimde olsa da, otoriter eğitimin ve onu temsil eden kişileri ve bu kişilerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini çok çarpıcı bir biçimde ele almışlardır. Bu iki yazarı birbirine yaklaştıran şey, sadece benzer konular üzerine yoğunlaşmış olmaları değildir, aynı zamanda Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde (DAC) yaşadıkları sıkıntılar ve bunun sonucunda Batı'ya, yani Federal Almanya Cumhuriyeti'ne göç etmeleridir.

1945 yılında II. Dünya Savaşı'nda yenik düşmesi sonucunda 1949 yılında dört işgal bölgesine ayrılan Almanya (Sovyet Rusya, Amerika, İngiltere, Fransa), Sovyet işgal bölgesi üzerinde inşa edilen Demokratik Alman Cumhuriyeti - Doğu Almanya olarak da bilinmektedir - kırk yıl boyunca Sovyetlerin düşüncü sistemine uygun ve onun etkisi altında gelişmiştir. Kendisini Batı Almanya'dan ve kapitalist sisteminden farklı tanımlayan ve bu farklılığını 1960'lı yıllarda Berlin Duvarını inşa etmekle güçlendirmeye çalışan Doğu Almanya, duvarı "Schutzwall", yani "koruma duvarı" olarak adlandırmaktaydı, çünkü Doğu bölgesinde ideal bir toplumcu devlet modeli projesinin gerçekleştirilme sürecinde bu duvar, Doğu'yu Batı'nın etkisinden korumalıydı. Doğu Almanya sadece farklı düşüncü sistemiyle değil, aynı zamanda tarihe bakışıyla da kendisini Batı'dan farklı görmekteydi. Doğu Almanya'daki yaygın anlayışa göre Hitler'in iktidarı ele geçirmesi ve Nasyonsosyalizm'in yayılması Batı kapitalizmin bir eseri idi, bu nedenle Almanların katkısıyla ve Alman toprakları üzerinde toplumcu bir devlet yapısını inşa etmek düşüncesi, pek çok kişiyi heyecanlandırmıştı belki başlangıçta. Bütün çiftçilere, işçilere ve aydınlara bu projenin gerçekleştirilmesinde katkı sağlamaları yönünde çağrı yapılmıştı. Aydınlara ve yazarlara düşen görev ise, yapıtlarında toplumcu gerçeklik ilkesine bağlı kalarak, ideal bir toplum modeli ve olumlu bir kahraman yansıtmaktı. Her ne kadar başlangıçta herkes üzerine düşen görevi yerine getirirse de, yaklaşık 20-25 yıl sonra eleştiriler artmaya başlar. Bu eleştirileri dikkate almak ve onlara kulak vermek yerine, tek partili sistemle (SED) yönetilen Doğu Almanya yönetimi çareyi bakıyı arttırmakta görür: sansür uygulamak, çeşitli derneklerden yazarları çıkarmak, partiden ihraç etmek veya yurttaşlıktan çıkarmak bu uygulamalardan birkaçıdır. Bu tür uygulamalardan nasibini Reiner Kunze ve Klaus Poche gibi yazarlar da almıştır.

Bu çalışmada sözü edilen yazarların özyaşamlarında benzerlik olup olmadığı, yapıtlarında otoriter eğitim izleğine nasıl yaklaştıklarına, onun

² Bu yapıttan yapılan bütün alıntılar tarafımdan çevrilmiştir.

nasıl eleştirildiğini, yapıtlarda Almanya'nın bölünmeden önce ve sonraki otoriter eğitimine gönderme yapılıp yapılmadığı incelenecektir.

2. DAC'DE İSTENMEYEN İKİ YAZAR: POCHE VE KUNZE

Klaus Poche (1927-2007) ortaokul ve liseyi Halle'de (Saale) tamamlar, İkinci Dünya savaşı sırasında 1945 yılında Amerikan işgal kuvvetlerine tutsak kalır ve Almanya bölündükten sonra DAC'de hasta bakıcılığı, TIR şoförlüğü ve resim öğretmenliği gibi işlerde çalışır. 1950'li yıllardan sonra yazarlığa başlayan Poche, Nikolaus Lennert veya Georg Nikolaus takma adlar kullanır. Zaman içinde yapıtlarında DAC sistemine ve kültür siyasetine eleştirel bir tutum sergileyen yazar, 1990'da Almanya'nın birleşiminden sonra kamuoyuna açık tutulan Milli İstihbarat Servisi Bakanlığı³ tutanaklarında hakkında "Buch" (kitap) kod adıyla dosya tutulur ve "düşmanca tutum sergileyen bir yazar" (Bundestiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur, 2015) olarak kayıtlara girer. Reiner Kunze ise (1933-) bir madencinin çocuğu olarak yüksek bir eğitime olanak sağlayan bir okuldan mezun olduktan sonra Leipzig'de Felsefe ve Gazetecilik öğrenimi görür; asistan olarak çalıştığı üniversitede siyasi görüş farklılığı nedeniyle 1959 yılında istifa eder. Yazarlığa şiir yazar olarak başlayan Kunze üniversiteden ayrıldıktan sonra makineci ve tornacı olarak çalışır. Tutanaklarda "Lyrik" (şiir) kod adıyla (Kunze, Deckname "Lyrik". Eine Dokumentation, 1990) dosyası tutulan yazar, Klaus Poche gibi sakıncalı bulunan yazarlar arasında yer alır ve geçimini sağlamak için Jan Kunz veya Alexander Ludwig gibi takma adlar kullanarak gazetelerde ve dergilerde yazılarını yayımlar. İki yazar DAC'de aydınların ikiye bölünmesine neden olan 16 Kasım 1976 yılında DAC yurttaşı, ozan ve şair Wolf Biermann'ın yurttaşlıktan çıkarılmasına karşı çıkar ve bunun sonucunda DAC Berlin şubesinde Yazarlar Derneğinden atılırlar, yapıtlarına sansür uygulanır veya yayım yasağı konur. İki yazar da baskılara daha fazla dayanamayarak Federal Almanya'ya göç ederler: Reiner Kunze 1977 yılında, Klaus Poche ise iki yıl sonra göç eder.

3. ATEMNOT VE FRIEDENSKINDER: DAC'DE YASAKLI İKİ YAPIT

Klaus Poche'nın romanı *Atemnot* (Nefes Darlığı) DAC'de yayımlanmasına izin verilmediği için, ilkin 1978 yılında İsviçre'de basılır. Bu romanın önemi sadece sıradışı sayılan gündelik dilinin kullanımından kaynaklanmamakta, aynı zamanda Doğu Almanya'daki yaşamı, insanlar arasındaki ilişkileri ve birey ile devlet kurumlarını temsil eden kişiler

³ Ministerium für Staatssicherheitsdienst

arasındaki çatışmayı ele almasından da ileri gelmektedir. Bununla birlikte o dönemlerde ele alınması uygun görülmeyen ve son derece tartışmalı bir izlek sayılan, sansür mekanizmasının yazarlar üzerindeki etkisini son derece açık bir dille ifade edilmektedir bu romanda. Burada elli yaşında, tamamen edilgen, tutuk ve bundan ötürü iç çatışmalar yaşayan, yazma engelleriyle mücadele eden, kendine sansür uygulayan bir yazarın iç dünyası, yazar olmanın ve yazar olarak geçimini sağlamanın sıkıntıları yansıtılmaktadır. Olaylar, hem günlük hem de tutanak uygulayımı kullanılarak aktarılmıştır: Anlatıcı-yazar, anılarını, yaşadıklarını, deneyimlerini, duygularını ve rüyalarını günü gününe olmaksızın, yıl ve gün belirtmeden toplam kırk altı günde yansıtmaya çalışmıştır. Bakış açısında tekil birinci kişi ile tekil üçüncü kişi adlı arasında geçişler, bunun yanı sıra geçmiş zaman ile şimdiki zaman arasındaki gidiş gelişler, yazarın geleneksel anlatım uygulamalarını kullanmadığını ve yeni, başka deyişle DAC'nin 70'li yıllarının yazını açısından bakıldığında sıra dışı anlatım uygulamalarını göstermektedir. Toplam on dört kez tekil üçüncü kişi adlı ve otuz iki kez ise tekil birinci kişi adlı kullanılarak öykü içindeki olaylar aktarılmıştır.

Reiner Kunze'nın kısa öyküsü *Friedenskinder, Die Wunderbaren Jahre* adlı kitabında bulunan bir bölümden oluşmaktadır. Her ne kadar bu kitabın DAC'de yayımlanmasına izin verilse de, yazar maruz kalacağı baskıları ve sansürü hesaba katarak 1976 yılında Federal Almanya'da yayınlamıştır (Jäger, 1995, S. 164). Tahminleri de doğru çıkmıştır. Çünkü 1982 yılında yapılan Hür Alman Gençliği Konferansı'nda⁴ HAG kültür sekreteri Hartmut König, gençler adına konuşma yaparak Reiner Kunze'nın yapıtını gençlere olumsuz örnek teşkil ettiği ve toplumculuğu yerle bir ettiği gerekçesiyle çok ağır eleştirerek onu vatan haini olmakla suçlamıştır: “ülkemizin gençleri büyük bir kararlılıkla, bu tür karaktersizliklere, memleketimize ve ülkümüze karşı devam ettirilen bu ihanete karşı çıkmaktadır” (Jäger, 1995, S. 194).

Friedenskinder yapıtının *Barışın Çocukları* adlı bölümde yedi “minyatür düzyazı” olarak da tanımlanan kısa öyküler bulunmaktadır: altı yaşından on iki yaşına kadar birer alt başlıklarla ayrılmış olan öykülerin sonuncusu *Vur Emri* adlı kısa öykü ile bitmektedir. Son derece kısa, kimi yerde yarım sayfadan oluşan kısa öykülerde değişken anlatım uygulayımını kullanılmıştır: bakış açısı tekil birinci kişi adlı, tekil üçüncü kişi adlı ve egemen bakış açısı arasında değişir. Bu öykülerin içinde bir tane öykü ise yalnızca bir karşılıklı konuşmadan oluşmaktadır. Karşılıklı konuşmalar

⁴ Freie Deutsche Jugend (FDJ)

hesaba katılmazsa, burada da yine kısa tümcelerın kullanılması ve olayların nesnel bir biçimde betimlenmesi, tutanak uygulayımı anımsatmaktadır. *Friedenskinder* devleti temsil eden kurumların ve kişilerin, kendi siyasi görüşlerini çocuklara ve gençlere nasıl zorla benimsetmeye çalıştıklarını ve onlarda dost-düşman imgesinin nasıl oluştuğunu gündelik yaşamlarından örnekler vererek gösteren, etkileyici bir öyküdür.

Görüldüğü gibi iki yazar da yapıtlarını kurgularken geleneksel anlatım uygulayımından uzaklaşırken, 70’li yıllar için yeni sayılabilecek anlatım uygulayımından yararlanarak, okuyucuda yabancılaşma etkisi yaratmışlardır, yani Hikmet Asutay’ın da belirttiği gibi “Sosyalist-gerçekçi kültürü yapılandırmak” için DAC yazarlarından beklenen, sosyalist gerçeklik ilkesine bağlı kalarak üretmek ilkesine uymamışlardır (Asutay, 2002, s. 46).

4. YAPITLARDA OTORİTER KİŞİLİK ELEŞTİRİSİ

Atemnot yapıtında anlatıcı, sık sık çocukluğuna dönerek, özellikle okulda deneyimlerinden söz eder: 1936 yılında Latince öğretmeninin sopayla ders verirken Almanları ne kadar yüceltiğini ifade eden ve öğretmenin sürekli yinelediği şu sözleri anımsar: “Alman varlığıyla, dünya sağlığına kavuşmakta” (Poche, 1981, s. 89). Bu tür düşünceler okuyucuda çocukların katı, baskıcı ve ötekileştiren bir okul eğitimden geçtiklerinin izlenimi vermektedir. Başka bir yerde ise anlatıcı çocukluk resimlerine bakarken Hitler Gençliği⁵’nden bir resim bulur ve bu grupta toplu olarak söyledikleri; “*mutlu olmak için dünyaya gelmedik, görevimizi yerine getirmek için geldik*” (Poche, 1981, s. 90) sözleri gözlerinin önünde canlanır. Görev bilincini her şeyden üstün gören bu anlayış itaatkâr bir gençliği yetiştirmeye yönelik eğitsel bir hedef görüntüsü vermektedir ve Adorno’nun ileri sürdüğü gibi düşünmeden çoğunluğa uyan (Adorno, 2003, s. 236) veya Fromm’un vurgu yaptığı duygusal yönleri reddeden otoriter kişilik ile ilgili tezlerini doğrulamaktadır. Bunun yanı sıra anlatıcının belirttiği gibi Genç Halk⁶ grubunda bulunurken, üniforma giymiş olan birine gösterilen saygı ve sadece komünist ve Yahudi çocuklarının saçlarını uzattığı konusıyla ilgili çocuklara iletilen ön yargılar, hatta saçları biraz uzun Alman erkek çocuklarıyla sırf bu nedenle dalga geçilmesi, yine Adorno’nun ortaya koyduğu gibi otoriter kişiliğe sahip olan bir kişinin “*ötekilere amorf bir kitle muamalesi*” (Adorno, 2003, s. 236) yaptığı savını desteklemektedir.

1930’lu yıllarda, yani Hitler döneminde çocukluğunu geçirmiş olan

⁵ Hitlerjugend (HJ)

⁶ Jungvolk (JV)

anlatıcı, yaşadıklarını nesnel bir biçimde aktarırken yalnızca farklı inancın değil, aynı zamanda farklı bir düşünsel görüşün de red edildiğini, Almanların diğer milletlerden daha üstün olduğu düşüncesinin çocuklara benimsetilmeye, katı bir görev bilincinin aşılarmaya çalışıldığını, kıyafet ve görünümde tek tip gençliğin yetiştirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Anlatıcının geçmişte deneyimlediği olaylar Fromm'un otoriter karakterin yetke ile olan ilişkisi hakkında ileri sürdüğü düşüncelerle örtüşmektedir; ona göre; otoriter kişiliğin yetke ile olan ilişkisi iki türlü açıklanabilir: birincisi, ister kurum, ister şahıs olsun yetkeye olan hayranlığı ve itaatkâr tutumu, ikincisi ise yetkeye sahip olmayan insanlara karşı takındığı aşağılama. Otoriter kişiliğe sahip olmayan bir kişi için yardıma muhtaç olan birine saldırmak düşüncesi korkunç bir düşünceyken, aynı durum otoriter kişiliğe sahip olan kişinin saldırıya geçmesini tetikler (Fromm, 1990, s. 50).

Dini inanca baktığımızda çocuklara itaakâr olmayı ve otoriteye boyun eğmeye öğütleyen düşüncelere rastlamak mümkündür. Özellikle çocuklar için önemli bir geçiş dönemi sayılan cemaate giriş ve kabul törenlerinde söylenen sözler düşündürücüdür:

“Cemaate kabul törenlerindeki söylenen bir söz şuydu: Herkes üzerinde yetkisi olan otoritenin itaatkâr bir kuludur, çünkü hiçbir otorite yoktur ki, orada Tanrı olmasın. Ancak nerede otorite varlığını sürdürse, o tanrı tarafından emredilmiştir. Otoriteden korkmak istemiyorsan, iyilik yap, o zaman o otoriteden övgü alacaktır” (Poche, 1981, s. 90).

Dini inançta da itaatkârlık Tanrının bir isteği olarak yansıtılır ve otoriteye boyun eğen çocuklar ödüllendirilmektedir.

Romanda yine ilginç sayılabilecek olaylardan birisi anlatıcının liseye giderken ebeveynlerinin bayrak ve Führer resimlerini kapabilmek için yarışa girdiklerini anımsamasıdır:

“30'lu yıllarda, ben liseye gidiyordum, bayrak ve Führer resimlerini alabilmek ve asabilmek için birbirleriyle günlerce kavga etmişlerdi, çünkü oğullarının iyi yerlere gelebilmesi için önünde bir engel olmamalıydı” (s. 143)

Çocuğun annesi ve babası kitlelerin hakim olduğu görüşlere ve davranışlara uyum sağlamaktadır. 9 Kasım 1938 gecesi Kristal Gece diye bilinen ve Yahudi katliamının bir başlangıcı sayılan gecede bir babanın çocuğuna, yani anlatıcıya söylediği “unut, gördüklerini ve duyduklarını” (s. 151) sözleri, her ne pahasına olursa olsun, egemen olan baskıcı gücün yanında olma ve uyumlu görünmenin onlar için ne kadar büyük önem

taşıdığını göstermektedir. Ebeveynler otoriter kişilik özelliklerini göstermektedirler: duygusallık reddedilir, farklı ve yabancı olan hiçbir şey kabul edilmez. Anlatıcı çocukluğunda yaşadığı olayları ağır bir biçimde eleştirilmektedir, çünkü ebeveynlerinin davranışlarını doğru bulmamaktadır, ona göre: “suskunluk, körü körüne güvenmek, unutmak ve yukarıda bulunanları daha zeki olarak görmek, rahat bir yaşama ulaşabilmek için en boktan güvenceleri oluşturmaktadır” (s. 151).

Şimdiki zamana dönüş yapıldığında ise, metnin hiçbir yerinde adı geçmeyen, ellili yaşlarda olan anlatıcı çocukların davranışlarını izlediğinde, onların ne ölçüde saldırgan ve şiddete eğilimli olduğunu gözlemler:

“Gazeteye gönderilen okur mektuplarına bütün öfkemi kustum, [...] Mektupların hiçbiri basılmamıştı, sadece teşekkür geldi. Sonra bir dürbün aldım. Nereye baktıysam, açık ya da sadece zoraki dizginlenen saldırganlığı gördüm. Çocukların oyununda, boş şişeleri duvara fırlatırken, cam kırıklıklarını havuza atarken ve başka insanların oraya girip de ayaklarının nasıl kesildiğini izlemek için beklerken. En küçük olanında bile şiddet eğilimi görülüyor, cılız ağaçları kökünden koparıyor, dallarını da kırılana kadar büküyorlardı.

Dürbünle yabancı evlere de baskın yaptım ve nereye girdiysem tekrarlanan, sanki aynı tip döşenmiş evler olduğu izlenimi veren evler gördüm. Odaların aynı ölçümleri, aynı davranışlara neden oluyordu” (s. 47).

Büyük olasılıkla pencereden bir dürbün yardımıyla ve onun devinimiyle gördüklerini betimleyen dış öyküsel anlatıcı bir yandan çocukların şiddet eğilimine, öte yandan da yetişkinlerin tek düze yaşamlarına dikkat çekmektedir. Anlatıcıya göre; çocukların şiddete eğilimlerinin durdurulması olanaksızdır, çocuklar şiddeti başka çocuklara, nesnelere ve etrafında bulunan ağaçlara yöneltirler, bununla da kalmayıp havuza attıkları cam kırıklıklarının, havuza giren insanların ayaklarını nasıl yaraladıklarını izlemekten zevk duyarlar.

Anlatıcının aynı zamanda sevgilisi olan Carla’nın anne ve babasıyla ilişkisinin pekiyi olmadığı anlaşılmaktadır: sağlıklı sayılabilecek bir ilişkileri yoktur, iletişim sorunu yaşamaktadırlar ve birbirlerine karşı son derece soğukturlar. Eğitimci olarak çalışan ve kreş öğretmeni olan Carla’da bile tahrip edici yönler bulunmaktadır, bunun nedenini ise gördüğü “aşırı disiplinli” eğitime dayandırmaktadır:

“Anne ve babasından nefret etmezdi, ancak sevmezdi de onları pek.

Onu ziyaret edeceklerini söyledikleri zaman, Carla evde olmadığını söylüyordu. Beni anlamalısın, bunlar normal ziyaretler değildi, diyordu, bedenime serpmek zorunda olduğum küllerini de beraberinde getirdikleri ailevi grup oturumlarıydı. Tavşan ile kirpi arasındaki bitmek bilmeyen bir yarıştı. Her defasında hedefe ulaşmışlardı bile, bazen önden bazen arkadan, artık rüzgar onları hangi yöne savurursa. Benim keşiflerime karşı sadece yorgun bir gülümsemeyle karşılık veriyorlardı, farklı boyutlarda düşünüyorlar. [...] Yemeği iyi pişiremediği zaman, tenceresiyle birlikte duvara fırlatırdı. Duvarları ise ancak yemek kurduğunda temizlerdi. Keyfi yerine geldiğinde siyah giyinirdi. Az içerdi, ancak içtiğinde masanın altına düşüne kadar içerdi. Çakır keyif olduğumda herkesle yatarım, kendini kolla! [...] Disiplinsizlik aşırı disiplinli ebeveynleri olan çocukların onlara yanıtıdır diyordu.” (s. 58-59)

Geleneklere bağlı, duygusal yönleri yok sayan, farklılığı ve öteki olanı kabul etmeyen, aynı zamanda egemen olan görüşe uyum sağlayan ve çocuklarına karşı aşırı disiplinli bir tutum sergileyen ebeveynler, otoriter kişiliğin özelliklerini ortaya koymaktadır. Bunun sonucu olarak da çocuklar belirli davranış bozukluğu gösteren bireyler haline dönüşebilmektedir. Burada önemli bir nokta ise anlatıcının ve Carla'nın da çocukluklarında deneyimledikleri yanlış eğitimlerinde veya ebeveynleri tarafından hatalı yetiştirilmelerinde, hatanın nereden kaynaklanabileceğinin farkında olmalarıdır.

Sadece Carla'da değil, aynı zamanda anlatıcı da şiddet eğilimleri göstermektedir, çünkü o da baskıcı eğitimin bir kurbanıdır. İtaatkâr bir birey olarak yetiştirildiği için özgürlüğünü kullanma yetisine sahip olamamıştır. Nesne haline dönüştürülmüş olduğunun farkındadır ve kendisini tamamen edilgen bir insan olarak hissettiği için hem kişisel hem de mesleki sorunların üstesinden gelemeyen, çünkü Adorno'nun otoriter kişilik ile ilintili belirttiği gibi “özerk bir varlık” olarak yaşamını sürdürmekten yoksundur. Bundan dolayı o da şiddet eğilimi gösterir ve sözelimi televizyonunu büyük bir hırs ve öfkeyle pencereden dışarı atar veya kendini asarak intihar etmeye girişir. Otoriter eğitimin otoriter kişilikler yarattığı anlatıcı tarafından bilinmektedir ve bundan son derece rahatsız olmaktadır, sözelimi “hizmetkârın yetkeye karşı kör sadakati, bir anda itaatkârlığa dönüşür” (s. 104) ifadesinde otorite sahibi olan birine taviz vermeksizin ve bilinçsizce uymanın sonuçlarını bilir; iç hesaplaşma yoluna gider, öz eleştiri yapar ve şimdiki suskunluğunu eleştirir: “O zamanlar, birazcık çeneyi tutmanın zamanı geldiği düşüncesindeydim, şimdi ise çeneyi tutmayı hiç unutmadığıma inanıyorum” (s. 52); toplumu da aynı zamanda eleştirir,

etrafındaki insanların açık olmaktan ve gerçekleri gizlemelerinden çok fazla korktuğunu, bu korkunun onları tamamen uyuttuğunu ve hissizleştirdiğine vurgu yapmaktadır: “açık olmaya karşı hissettiğiniz kaygı, bana neredeyse sorunlarımıza karşı hipnotize edilmiş tavşan gibi tepki gösteren bir kuruntudan ibaretmiş gibi geliyor” (s. 63).

Friedenskinder’e baktığımızda, her ne kadar başlık *Barışın Çocukları* anlamını taşısa da bu öykünün içeriğine bakıldığında barışa dair herhangi bir ipucu verilmemektedir, aksine çocukların küçük yaşlarından itibaren nasıl savaşa ve savaşmaya alıştırıldığı gözler önüne serilir, bu da başlığın alaysılamalı kullanıldığını ortaya koymaktadır. İlk kısa öykü “Altılı Yaşlarda” tekil üçüncü kişi adılı ile altı yaşındaki bir çocuğun bir iğneyi oyuncak askerlerinin karnına ve sırtına nasıl batırdığı anlatılmaktadır. Öldürülen askerler için, neden onların öldürüldüğü sorusunun sorulması üzerine çocuk, onların ötekiler olduğu yanıtını vermektedir. Küçük çocuk oyuncak askerleriyle ne anlama geldiğini bilmesede büyük olasılıkla yetişkinlerden duyduğu dost-düşman imgesini oyun oynayarak canlandırmıştır. Ben ve öteki bilincinin çok erken yaşlarda öğretilildiğini gösteren bu öyküde, öteki olana karşı nefret duygusu geliştirilmektedir. Hakim olan görüşe uyma ve aynı zamanda öteki olanı tahrip etme belirtileri de görülmektedir.

İkinci öyküde “Yedili Yaşlarda” bir çocuğun annesi tarafından kendisine hediye edilen silahlarla nasıl oynadığı aktarılmaktadır. Silahları neden hediye ettiği sorulduğunda, çocuk “kötülere karşı” (Kunze, 1981, s. 11) yanıtını verir. “Peki iyi kim” diye sorulduğunda ise “Lenin” yanıtını verir. Lenin’in kim olduğu sorusuna yanıt veremeyen çocuk, onunla ilgili olarak ancak yüzbaşı olduğunu söyler. Burada da yine çok erken yaşlarda çocuklara oyuncaklar vasıtasıyla silahların kullanımı alıştırılmaktadır ve her ne kadar siyasi bilinci olmasa bile Lenin’in iyi diğerlerinin kötü olduğu düşüncesi dayatılarak, düşüngülere bağlılığı ortaya koymaktadır; Lenin itaat edilmesi gereken bir liderdir diğerleri kötü ve düşmandır. “Sekizli Yaşlarda” adlı kısa öyküde ailesiyle birlikte bir yere çadır kurmaya gelen bir kişinin, komşu çadırdaki ailenin çocuğunun kendilerine oyuncak silahı yöneltip vurmaya çalışmasından çok rahatsızlık duyan bir adamdan bahsedilir. Bu adamın iki oğlunun bu çocuğu kenara çekip neden böyle davrandığı ile ilgili hesap sorması üzerine, babasının onların düşman olduğunu söylediğini öğrenirler.

Düşman komşudur, yani kendilerinden biridir; otoriteler kişiliğe sahip olan biri için, onun belki hakim olan düşüncelere uymaması, farklı bir siyasal bilince sahip olması veya farklı inançlara sahip olması düşman gibi

görülməsi için yeterdir. Bir sonraki öykü “Dokuzlu Yaşlar”da öğrenciler ile bir papaz arasında geçen karşılıklı konuşmalar aktarılmaktadır. “Diyelim ki amcanız Amerika’dan geliyor” (s. 13) sorusu üzerine öğrencilerden biri, dalga geçerek o kişinin panzerler tarafından vurulacağını söyler, çünkü onlara göre Amerikalılar düşmandır. Gerçekte kendi görüşlerine yakın, insan hakları savunucusu ve komünist olan ABD’li Angela Davis hakkında bir duvar panosu hazırladıklarını söyleyen papaza çocuklar onun Amerikalı olmadığını karşılık verirler. Papazın sorularıyla kafaları karışan gençler kendilerine Batı ve Batı anamalcılığını yansıtan Amerika’nın düşman olduğu öğretildiği için, Angela Davis’i nereye konumlandıracağını bilememektedir.

“On birli Yaşlarda” isimli öyküde bir okulda toplumcu savunma ve askerlik eğitiminden sorumlu grup sözcüsü olan bir çocuğa yemek yerken, bunun ne olduğu sorulur. Çocuk nasıl yanıtlayacağını bilemez ve ancak “manevra ve bunun gibi şeyler hazırlıyorum” der. DAC’de 1970’li yılların sonunda erkekleri askeri eğitime hazırlama düşüncesiyle okullarda bir ders olarak okutulan Savunma dersi verilmişti (Koch, 2000). Dokuzuncu sınıfta verilen bu derslerin bitiminde erkekler iki haftalık kamplara gönderilir ve el bombası veya tabanca gibi askeri aletlerin kullanımını öğretilirdi. “On ikili Yaşlarda” ise olaylar, küçük bir çocuğun bakış açısıyla yansıtılır.

Rusça dersi sırasında ansızın bir subay gelir sınıflarına ve silah kullanmasını öğrenmek isteyen öğrencilerin olup olmadığını sorar. Herkesten önce parmağını kaldıran çocuğa, nabızı çok hızlı attığı için silah kullanmaya uygun olmadığı belirtilir. Bunu üzerine çok üzülen çocuk, nabızı çok yavaş atan ve parmakları kısa olduğu için silah atmaya uygun olmayan başka birinin de olduğunu söylerken, seçilemediği için tek başına olmadığı için sevinir adeta.

Son öykü “Vur emri”nde ise sınırda, Berlin duvarından Batı’ya kaçmak isteyen bir gencin vurulması konu edilmektedir. Ölen çocuğun annesinden gerçekleri gizleyen görevliler, oğlunun intihar ettiğini söyleyerek yalan söylerler ve eline çocuğundan geriye kalan kül kavanozunu verirler. Yazar bu öyküyle 17.08.1962’de on sekiz yaşındaki Peter Fechter’in Batı’ya kaçarken vurulup öldürülmesine gönderme yapmaktadır (Kowalczyk, 2005). DAC sınırından Batı’ya kaçmak isteyen onlarca insan, sınırı korumakla görevli askerler tarafından vurulmuştur. Her ne kadar DAC’de vur emri 1982 yılında yasalaşsa da, gizli bir biçimde ve sözlü olarak sınırdan öteki tarafa kaçmak isteyenlerin vurulması talimatı verilmesi nedeniyle bu yasadan önce de pek çok insan yaşamını yitirmiştir. Almanya’nın birleşimden sonra ise bu yasa kaldırılmıştır. Bütün bu kısa öyküler çocukların eğitiminde yapılan büyük hatalara vurgu yapmaktadır: ben-öteki veya dost-düşman imgeleri

farklı olan herkese ve her şeye yönelmektedir, yani askerlere, liderlere, komşulara, ülkelere (Amerika ve Federal Almanya Cumhuriyeti) ve düşüncülere. Çocukların eğitiminde önemli işlevi olan öğretmenler, liderler ve ebeveynler tarafından dayatılan bu tür düşman imgeleri, küçük yaşlardan başlayarak çocuklarda sevgiyi değil nefreti tetiklemektedir ve her şeyden önce Reich, Adorno ve Fromm'un kuramlarında ortaya koyduğu gibi, otoriter kişiliğin gelişmesine neden olmaktadır.

Çocuklar tahrip etme duygusu olan, özgür iradeye sahip olmayan, eleştirel yaklaşamayan, bilinçsiz bir şekilde hakim olan görüşe ve otoriteye uyan, itaatkâr birer insana dönüşmektedir "Friedenskinder" de ve bunun dışına çıkmak isteyenler bu acımasız eğitimin kurbanı olmaktadır.

5. SONUÇ

Klaus Poche ve Reiner Kunze'nin özyaşamlarını karşılaştırdığımızda büyük benzerlikler saptanmıştır; DAC kültür politikasında yazarlardan beklenen "toplumcu gerçeklik" ilkesinden uzaklaşarak, daha eleştirel bir tutum sergilerler. İki yazar eleştirel tutumlarından ötürü DAC'de istenmeyen yazarlar olarak görülmüş, bu nedenle Milli İstihbarat Servisi Bakanlığı tarafından gözlem altına alınmış ve "kitap" ve "şiir" kod adıyla haklarında tutanaklar tutulmuştur, geçimlerini sağlamak için takma adlar kullanarak yazılarını yayımlayabilmişlerdir. Baskılara ve sansüre daha fazla katlanamayan yazarlar 1970'lerin ikinci yarısında Federal Almanya'ya göç etmişlerdir. Yapıtların yayımlanma süreçlerinde de büyük benzerlikler olduğu tespit edilmiştir: iki yazar da eleştirel tutumlarından ötürü yapıtlarının DAC' de yayımlanma sürecinde engellerle karşılaşmışlar.

Yapıtlara bakıldığında hem biçimsel açıdan hem de içeriksel açıdan da ortak yönler bulunmaktadır: biçimsel olarak iki yapıtta da kısa tümceler kullanılmış, olaylar nesnel bir biçimde betimlenmeye çalışılarak, değişken bakış açısına başvurulmuştur, yani DAC'de 1970'li yılları için yeni uygulamalarından yararlanmışlardır. İçeriksel olarak ise otoriter eğitim eleştirisi yapılmaktadır: Poche bunu açık bir biçimde yaparken, Kunze yorum yapmaktan çekinir ve okuyucunun yorum yapmasını bekler. Reich, Fromm ve Adorno'nun otoriter karakter tanımına göre yapıtlar incelendiğinde farklı biçimde olsa da baskıcı kişiliği temsil eden öğeler kurgulanmıştır.

"Nefes Darlığı"nda üç nesilde otoriter kişilik özelliği taşıyan kişiler görülürken – yazar, anne ve babası, çocuklar - "Barışın Çocukları"nda küçük çocukların ergenlik dönemine kadar yaşadığı durumlar göz önüne serilerek, zaman içerisinde nasıl farkına varmadan baskıcı kişilik kılıfına

büründükleri ortaya konmaktadır.

Klaus Poche ve Reiner Kunze yapıtlarında otoriter kişiliklere neden olan otoriter eğitim eleştirisiyle, otoriter eğitimi temsil eden kurumların veya kişilerin, bireylerin üzerinde tahrip edici etkisi olduğunu göstermektedirler. Çocuklukları Hitler dönemine denk düşen yazarlar, o dönemlerde yaşadıkları otoriter eğitimin izlerini yaklaşık otuz yıl sonra DAC'de de gördüklerinden olsa gerek, endişelerini yazıya dökmüşlerdir; iyi bir eğitimin nasıl olması gerektiği değil, eğitimde kusurlu gördüklerini farklı bir biçimde ele almışlardır.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W. (2003, Nisan). Auschwitz sonrasında eğitim. Çeviren: Bülent O. Doğan. *Cogito, Sayı 36*, 236-243.
- Asutay, H. (2002, Mayıs-Haziran). Eski Doğu Almanya'da gençlik hareketi ve gençlik romanları. *Dil Dergisi, 114*, s. 45-53.
- Bundestiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur. (2015). <http://bundestiftung-aufarbeitung.de>. Ağustos 30, 2015 tarihinde Bographische Datenbanken: Poche, Klaus. adresinden alındı
- Emmerich, W. (2000). *Kleine literaturgeschichte der DDR*. Berlin: Aufbau.
- Fromm, E. (1977). *Anatomie der menschlichen destruktivitaet*. Reinbeck bei Hamburg: rororo.
- Fromm, E. (1990). *Der autoritäre charakter*. E. Fromm, & R. Funk (Dü.) içinde, *Erich-Fromm-Lesebuch* (s. 47-53). München: dtv.
- Fromm, E. (2000). *Die Seele des menschen. Ihre faehigkeit zum guten und zum bösen*. München: dtv.
- Jäger, M. (1995). *Kultur und politik in der DDR 1945-1990*. Köln: Edition Deutschland Archiv.
- Koch, M. (2000). *Die Einführung des wehrunterrichts in der DDR*. Thüringen: Landeszentrale für politische Bildung Thüringen.
- Kowalczuk, I.-S. (2005, Eylül 30). *Wer trägt die schuld? - Schießbefehl und mauertote*. Haziran 1, 2016 tarihinde Bundeszentrale für politische Bildung: http://www.bpb.de/themen/8W5GJZ,0,0,Wer_tr%E4gt_die_Schuld_Schie%C3%9fbefehl_und_Mauertote.html adresinden alındı
- Krättli, A. (1979). *Atemnot. Zur situation einiger schriftsteller in der DDR*. *Schweizer Monatshefte, Bd. 59*(Heft 5), S. 352-357.
- Kunze, R. (1979). *Der film die wunderbaren jahre*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Kunze, R. (1981). *Die wunderbaren jahre. Prosa*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Kunze, R. (1984). *Gespraech mit der amsel. frühe gedichte. sensible wege, zimmerlautstaerke*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Kunze, R. (1990). *Deckname "lyrik". Eine dokumentation*. Frankfurt am Main: Fischer.

- Michaelis, R. (1978, Ekim 13). Einer will aus seiner haut. porträt des DDR-Schriftstellers Klaus Poche. Mai 1, 2015 tarihinde <http://www.zeit.de/1978/42/einer-will-aus-seiner-haut> adresinden alındı
- Opitz, M., & Hofmann, M. (Dü). (2009). Metzler lexikon. DDR-Literatur. Stuttgart, Weimar: J. B. Metzler.
- Poche, K. (1981). Atemnot. Frankfurt am Main: Fischer.
- Reich, W. (2014). Faşizmin kitle psikolojisi. (Y. Pazarkaya, Çev.) İstanbul: Cem.
- Reich, W. (2014). Karakter analizi. (L. Uslu, Çev.) İstanbul: Cem.
- Reich, W. (2015). Dinle, küçük adam. (Y. Pazarkaya, Çev.) İstanbul: Cem.
- Wirtz, M. A. (Hrsg.). (2013). Dorsch - Lexikon der psychologie (16 Ausg.). Bern: Hans Huber.